

İRAN'DAKİ GELİŞMELER: İÇ HUZORSUZLUK VE DIŞ MÜDAHALE

Konur Alp KOÇAK

TASAV Mütevelli Heyet Üyesi

İran'ın en büyük ikinci şehri Meşhed'de 28 Aralık Perşembe günü başlayan ve ardından İran'ın diğer şehirlerine yayılan protesto gösterileri, aniden başlamış ve belli bir kişi ya da örgüt tarafından düzenlenmemiştir. İran'da daha önce benzer halk hareketliliğine tanık olunmuşsa da bu seferki gösterileri diğerlerinden ayıran husus, eylemlerin öğrenciler ya da insan hakları aktivistleri gibi kesimler tarafından değil, ekonomik sıkıntılardan şikâyetçi olan sıradan insanlar tarafından başlatılmış olmasıdır. Nitekim 2009'daki protestolar seçime hile karıştırılması gibi siyasî gerekçelere dayanmışken, bu gösterilerin ortaya çıkışında hayat pahalılığı en başta gelen gerekçe olmuştur.

Gösteriler ekonomik gerekçelere bağlı olarak ortaya çıksa da iç siyasî ortam, yapısal/kurumsal sorunlar ve İran'ın dış politika faaliyetleri gibi birçok etkenin de gösterilerde rol oynadığı görülmektedir. Olaylar en başından beri kontrol altında kalmış, 2009'daki gelişmeler boyutuna ulaşmamıştır. Her ne kadar ABD'nin ve bilhassa ABD Başkanı Trump'ın eylemcileri cesaretlendiren açıklamaları olayların büyüyebileceğine dair endişeleri artırmışsa da beklenen olmamış, 3 Ocak günü İran Devrim Muhafızları olayların sona erdiğini duyurmuştur.¹

Yaklaşık bir hafta süren hareketlilik, İran'ın iç siyasî tartışmalarının ve sosyo-ekonomik sıkıntılarının daha görünür olmasını sağlamakla beraber, ABD-İran arasında yaşanan ve tüm Ortadoğu bölgesinde yansımaları görülen diplomatik çatışmayı da derinleştirmiştir. Protestolar İran'ın kendi sorunlarından kaynaklanmışsa da olayların ardında dış müdahalelerin olduğuna dair iddialar, İran'ın en önemli komşusu olan Türkiye açısından da meselenin ciddiyetle takibini gerekli kılmıştır. Zira İran'da yaşayan yaklaşık 30 milyon Türk kökenli İranlının yanı sıra iki ülke arasındaki köklü siyasî ve ekonomik ilişkiler ve İran'ın bölge istikrarı için taşıdığı önem, İran'daki gelişmelerin Türkiye açısından önemini artırmaktadır.

¹ "İran Devrim Muhafızları: Fitne Bitti, İsyancılar Yenildi", *BBC Türkçe*, 3 Ocak 2018, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42553577>

Yaşanan Gelişmenin Ekonomi Boyutu

Ekonomik sıkıntılarının gösterilerin başlamasında önemli bir payı olduğu herkes tarafından kabul edilmektedir. Ekonomik durumun iyi olmadığına dair önemli işaretler zaten aylardır gündemdedir. Örneğin, bazı devlet kurumlarıyla irtibatları bulunan ve yüksek faiz ile halktan para toplayan finans kurumlarının iflaslarını geçtiğimiz aylarda ilân etmesi sonucunda binlerce mevduat sahibi varlığını kaybetmiştir. Hükûmetin “insanlar neden bu kadar yüksek faizli kurumlara paralarını yatırdılar, daha dikkatli olmalıydılar” mealindeki açıklamalarının protestocuların öfkesini artırdığı belirtilmektedir.²

İflas mağduru kişilerin yanı sıra, daha geniş bir kesim artan enflasyon ve işsizlikten ciddi rahatsızlık duymaktadır. Sadece GSYİH rakamlarına bakmak ve ülke ekonomisindeki kısa dönemli reel büyümeye odaklanmak, ekonominin iyi gittiği şeklinde yanlış bir algıya düşülmesine yol açabilecektir. Her ne kadar GSYİH 2017'nin ilk çeyreğinde yüzde 12,9 ve 2016'nın son çeyreğinde yüzde 16,8 büyümüş olsa da, bugün 400 milyar dolar civarında olan mevcut GSYİH'nın 2011'de 600 milyar dolar olduğu dikkate alındığında ülke ekonomisinin önemli oranda küçüldüğü anlaşılmaktadır. Ülke ekonomisinin petrol/gaz gelirin dayalı olması ve diğer sektörlerin gelişmemiş olması, istihdam ve yatırımların artmasını da kısıtlamaktadır. Nitekim 2009'da yüzde 9-10 civarında olan işsizlik oranı yüzde 12-13 bandına yükselmiş durumdadır. Kadınlarda işsizlik yüzde 20'ye, gençlerde işsizlik yüzde 30'a, genç kadınlarda işsizlik ise yüzde 40'a yakındır. İran Cumhurbaşkanı Ruhani'nin ekonomi danışmanı Masoud Nili gibi yetkililer de işsizliği “ciddi bir tehdit” olarak nitelendirmektedir.³

Ekonomideki kötü gidişat hükûmetin bütçesine de yansımaktadır. 1999-2011 arasında bütçesi fazla veren İran'ın bütçe açığı 2012'den bu yana peyderpey büyümüş, 2016'da GSYİH'nın yüzde 2,1'ine kadar yükselmiştir. Bu durumda petrol gelirindeki düşüşün yanı sıra hükûmetin sorumsuz harcamalarının da payı olduğu iddia edilmektedir. 10 Aralık 2017'de Meclis'e sunulan yeni yıl bütçesi de malî kötüleşmenin devam edeceği ve kemer sıkma politikalarının başlayacağı şeklinde değerlendirilmiştir.⁴ Gösterilerin bütçenin mecliste tartışılmaya başlamasından hemen sonra başlamış olması da dikkat çekici bir gelişme olmuştur.

Bütçede Devrim Muhafızları başta olmak üzere güvenlik birimlerine ayrılan payda gözle görülür artış yapılması halkın eleştirdiği hususlardan birisidir. Ayrıca, ülke ekonomisinin yaklaşık dörtte birinin Devrim Muhafızları tarafından kontrol ediliyor

² Hakkı Uygur, “İran'daki Protesto Gösterileri ve Sloganlar Ne Anlama Geliyor?”, *İran Araştırmaları Merkezi*, 30 Aralık 2017, <https://www.iramcenter.org/irandaki-protesto-gosterileri-ve-sloganlar-ne-anlama-geliyor/>

³ “Unemployment ‘extremely serious challenge’ in Iran”, *Tehran Times*, 17 Aralık 2017, <http://www.tehrantimes.com/news/419432/Unemployment-extremely-serious-challenge-in-Iran>

⁴ “İran'da Protestoların Kaynağı Kemer Sıkma Politikaları mı?”, *BBC Türkçe*, 1 Ocak 2018, <http://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-42533086>

olması, Muhafızların içki kaçakçılığı gibi işlere bulaşması, çok yaygın olan rüşvet ve yolsuzluk gibi durumlar, halkta ekonominin iyi yönetilemediği ve halkın ihtiyaç ve beklentilerinin dikkate alınmadığı kanaatini pekiştirmektedir.

Hükûmetin yeni bütçe tasarısında savunma giderleri artarken, petrolden elde edilecek gelirin azalacağı ve bir önceki yılki seviye olan 33,6 milyar dolardan 28,9 milyar dolara düşeceği öngörülmüştür. Petrol gelirinin (2010'dan bu yana) halkın yüzde 95'ine yakın bir kesimine sübvansiyon olarak ödendiği dikkate alındığında, sübvansiyonlarda da düşüş olacağı ortadadır. Nitekim Aralık 2010'da aylık kişi başı 43 dolar olan sübvansiyon günümüzde 11 dolar civarındadır.⁵ Üstelik hükûmetin yeni bütçede belli bir seviyenin üstünde geliri olanlara sübvansiyon vermeyi durdurma kararı almış olması, milyonlarca kişinin bu gelirden bütünüyle mahrum kalacağı anlamına gelmektedir. Ayrıca, bütçede yatırımlara ayrılan payın azalmasının öngörülmüş olması da, istihdamın artacağı yönündeki umutları boşa çıkarmıştır.

Yaşanan Gelişmenin Dış Politika Boyutu

İran'ın BM Güvenlik Konseyi'nin beş daimi üyesi (ABD, Almanya, İngiltere, Çin, Rusya, Fransa) ve AB ile imzaladığı nükleer programına ilişkin eylem planı (kısaca nükleer anlaşma), yaptırımların kalkmasıyla birlikte ülke ekonomisinin dışarıya açılacağı ve refahın artacağı beklentisini oluşturmuştur. Ne var ki Trump yönetiminin İran karşıtı tutumu ve yeni yaptırımların devreye sokulacağı iddialarının da etkisiyle bu beklentinin gerçekleşmemiş olması, halkın iktidarı doğru politikalar uygulamamakla suçlamasına sebep olmuştur. Halkın ekonominin iyileşeceğine dair hayalinin kırılması, sokak gösterilerine giden süreçte önemli bir etken olmuştur. Ortaya çıkarılmasında büyük payı olduğu nükleer anlaşmanın sürdürüleceğini vaat eden ve bu konuda Trump'ın (anlaşmanın yürürlükten kaldırılması gerektiği yönündeki) söylemini eleştiren⁶ Ruhani'nin bunu gerçekleştirebileceğine dair şüpheler artmaktadır.

Gösteriler esnasında “*Ne Gazze ne Lübnan, canım feda İran'a*” sloganının dile getirildiği görülmüştür. 2009 gösterilerinde de dile getirilen sloganlardan olmakla birlikte dış politikayla ilgili tepkiler bu kez “*Suriye'yi bırakın, derdimize çare bulun*” sloganında görüldüğü üzere Suriye politikalarına da yönelmiştir. İran'ın Suriye başta olmak üzere Ortadoğu politikaları çerçevesinde yaptığı harcamalar, ekonomik seviyesi giderek kötüleşen vatandaşlar tarafından daha sert şekilde eleştirilmeye başlanmıştır. İran'ın yurtdışında yürüttüğü askerî faaliyetlerin aslî belirleyicisinin Devrim Muhafızları olduğu ve Muhafızların ekonomik gücü dikkate alındığında, bu tepkinin sebebi daha kolay anlaşılacaktır.

⁵ Mehmet Koç, “İran'ın 2018 Bütçesi: Kemer Sıkma Politikaları Dönemi”, *İran Araştırmaları Merkezi*, 25 Aralık 2017, <https://www.iramcenter.org/iranin-2018-butcesi-kemer-sikma-politikalari-donemi/>

⁶ “İran Cumhurbaşkanı Ruhani'den, Trump'a Nükleer Anlaşma Cevabı”, *Anadolu Ajansı*, 13 Ekim 2017, <http://aa.com.tr/tr/dunya/iran-cumhurbaskani-ruhaniden-trumpa-nukleer-anlasma-cevabi/935243>

İran'ın ABD-İsrail-Suudi Arabistan-Mısır gruplaşmasına karşı koymak üzere birçok bölge ülkesinde faal olması, halkta kendilerinin ihmal edildiği şeklinde bir algıya sebebiyet vermiştir. Ayrıca, İran ordusuna mensup içlerinde generallerin de bulunduğu askerlerin hayatını kaybetmesi de tepkinin artmasında rol oynamış olsa gerektir.

Yaşanan Gelişmenin İç Siyaset Boyutu

Yukarıda zikredilen gerekçeler, halkın mevcut rejimi sorgular nitelikteki söylemlerinin daha görünür hâle gelmesine sebep olmuştur. “Rıza Şah, ruhun şâd olsun”, “Biz devrim yaptık ne büyük hata ettik” ve “Şahı olmayan İran’da hesap kitap da olmaz” gibi sloganlar⁷, halkın tahminen yaklaşık üçte birini oluşturan Devrim karşıtlarının müesses nizâma yönelik siyasî eleştirilerinin sokak gösterilerine yansıdığını ortaya koymaktadır. Ancak, rejimin halen halkın yaklaşık üçte birlik kesimi tarafından sadakâtle desteklendiğini, Hamaney ve Devrim Muhafızlarının çok güçlü olduğunu ve rejim tehlikeye girecek olursa şiddet kullanmaktan kaçınmayacakları da bir gerçektir.

Gösterilerin Türklerin yoğun olarak yaşadığı Tebriz gibi yerlere de yansması, Türklerin gösterileri desteklediği ya da destekleyeceği yönündeki iddialara sebep olmuştur. Ancak, İran’daki Türk nüfusun büyük ölçüde Fars kimliği ve Şiilik ile barışık olduğu ve dolayısıyla rejime yönelik ciddî bir etnisite temelli muhalefet yürütmediği bilinmektedir. Ayrıca, protestocuların siyasî olmaktan çok ekonomik gerekçelerle hareketlendiği dikkate alındığında, gösterilerin Türklük kimliği ile hareket eden gruplar tarafından başlatıldığını ya da Türk azınlığın rejim karşıtı tarafta yer alacağını iddia etmek pek makul görünmemektedir. Zira İran’daki Türk nüfus, Irak’taki Kürtler gibi ayrılıkçı bir pozisyonda olmamış, hatta kendilerini İran’ın kurucu aslî unsuru olarak kabul edegelmiştir.

Bu son gösterilerde Türklük kimliği ile hareket eden bir grup öne çıkmamıştır. Lakin bu noktada, Türklerin geçmişte defalarca dil ve kimlik temelli söylemlerle hükûmet karşıtı eylemler düzenlediğini hatırlatmak gerekmektedir. Örneğin, Mayıs 2006’da devlet gazetesinde yayınlanan bir karikatürde “hamamböceğinin Azeri Türkçesi konuşurken resmedilmesi” neticesinde⁸ Tebriz başta olmak üzere Türklerin yoğun olarak yaşadığı şehirlerde uzun süren protestolar düzenlenmiş, hükûmet göstericileri zor kullanarak dağıtmaya çalışmış, yüzlerce eylemci tutuklanırken onlarca (kimi iddialara göre 100) Azeri Türkü hayatını kaybetmiştir.⁹ 6 Kasım 2015’te de benzer bir

⁷ Uygur, a.g.ç.

⁸ İnfiale yol açan karikatürist Mana Neyestani ve gazetenin genel yayın yönetmeni protestoların patlak vermesinin hemen ardından tutuklanmıştır. 3 ay sonra, kısa bir süreliğine hapisneden çıkış izni alan Neyestani, ülkesinden kaçarak Fransa’ya iltica etmiştir ve hâlen orada yaşamaktadır.

⁹ 2006’da Azeri Türklerinin başlattığı protestolarda, “Tebriz’de Kanlar Akıyor, Dünya Uzaktan Bakıyor”, “Fars Şovenizmine Ölüm” gibi sloganlar kullanılmıştır. Gösteriler hakkında yapılan bazı resmî açıklamalarda, gösterilerin “ABD, İsrail ve İngiltere kaynaklı olduğu” ya da “pan-Türkistler tarafından organize edildiği” gibi iddialar yer almıştır.

olay yaşanmış, bu sefer İran devlet televizyonunda yayınlanan bir programda aşağılandıkları gerekçesiyle Azeri Türkleri birçok şehirde protesto gösterileri düzenlemiştir.¹⁰ İran'da yaşayan Türkler dönem dönem böylesi protestolar düzenlemiş olsa da 28 Aralık'ta başlayan gösterilerde Türklerin etnik kimlikleri ile öne çıkmadığını tespit etmek gerekmektedir.

Meselenin Cumhurbaşkanı Ruhani ile Rehber Hamaney tarafından farklı şekilde ele alındığı da açıkça görülmektedir. Ruhani, "Sokağa çıkanlar özgürlük istiyor, protestolar tehdit değil fırsattır" diyerek rejimin asıl sahibi olan Hamaney'e göre daha liberal bir tavır sergilemiştir.¹¹ İki lider arasında özellikle Devrim Muhafızları, Batı ile ilişkiler ve cezalar/yasaklar hususunda görüş ayrılıkları olduğu zaten bilinmektedir. Bu süreç iki lider arasındaki görüş ayrılıklarının derinleşmesi ihtimâlini de ortaya çıkarmıştır. Hamaney-Ruhani çekişmesinde Devrim Muhafızlarının desteğini alacak Hamaney'in galip gelme ihtimali yok denecek kadar azdır. Ancak, Ruhani'nin birkaç kez göstericileri haklı gördüğü yönünde demeçler vermesi, iki liderin "iyi polis-kötü polis" rollerine soyundukları intibayı yaratmaktadır. Ancak, Ali Hamaney'in 1989'dan beri dinî rehberlik makamında olduğu ve 78 yaşına girdiği dikkate alındığında, protestolar ve Ruhani'nin Hamaney ile farklılaşan söyleminin "Hamaney sonrası dönem" için bir hazırlık denemesi olması ihtimâli de yok değildir.

Gösterilerin uzaması hâlinde rejime sadık kesimlerin Devrim Muhafızlarından ve Besiç milislerinden daha sert müdahalede bulunmalarını talep etmeleri olası bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. Rejim karşıtlarının hükûmetten taviz alması, rejim yanlılarının göstericilere daha sert tepki verilmesini talep etmesine yol açabilecektir. Nitekim, gösteriler başladıktan sonra rejim yanlıları da geniş kitleler hâlinde sokaklara çıkarak karşıt gösteriler düzenlemekten geri kalmamıştır.¹²

Gösteriler rejimi sarsacak bir noktaya ulaşmamışsa da toplumda rejim taraftarlığı ya da karşıtlığı temelinde bir kutuplaşma bulunduğunu ve bu kutuplar arasındaki gerginliğin artmakta olduğunu göstermiştir. Ruhani'nin göstericilerin lehine yaptığı açıklamaların, rejim taraftarlarını öfkeliendireceğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu gelişmeler, ülkede siyasî hareketliliğin kısa sürede yatışma ihtimâlinin az olduğuna ve Rehber Hamaney'in sağlığını yitirerek görevini yapamaz hâle gelmesi ya da ani bir şekilde vefat etmesi gibi bir durumda siyasette kaotik bir dönemin başlayabileceğine işaret etmektedir.

¹⁰ "Azerbaycan Türkleri'nden İran'da Protesto", *TRT Haber*, 13 Kasım 2015, <http://www.trthaber.com/haber/dunya/azerbaycan-turklerinden-iranda-protesto-215787.html>

¹¹ "Cockburn: Ruhani İran'daki Protestolar Karşısında Büyük Bir İkilem İçinde", *Haber Türk*, 2 Ocak 2018, <http://www.haberturk.com/cockburn-ruhani-iran-daki-protestolar-karsisinda-buyuk-bir-ikilem-icinde-1778955>

¹² "İran'da Rejim Yanlılarından Karşı Eylem", *TRT Haber*, 30 Aralık 2017, <http://www.trthaber.com/haber/dunya/iranda-rejim-yanlilarindan-karsi-eylem-344964.html>

Değerlendirme ve Sonuç

2009'a kıyasla daha etkisiz ve küçük görülen protestolar, ABD Başkanı Trump tarafından desteklenmesine rağmen, rejimin varlığına yönelik ciddi bir tehdit boyutuna ulaşmadan bastırılmıştır. Bu gibi protestolarda yabancı parmağı arayan rejim, ABD Başkanının demeçleriyle gösterilerin bastırılmasında kullanacağı aracı elde etmiş durumdadır. Trump'ın göstericileri destekler mahiyetteki açıklamaları, bu hareketliliğin yabancı güçlerin oyunu olduğu söyleminin inandırıcılığını artırmış ve rejimin elini güçlendirmiştir.

2009'daki gösteriler sırasında ABD yönetiminin daha temkinli davranmış olması ile Trump'ın aceleci tavrı arasında kayda değer bir fark vardır. Trump, İran'daki iç siyasi dengeleri yeterince kavrayamamış olduğundan, eylemlere destek mesajları vermek suretiyle esasen rejime protestoların bastırılmasını kolaylaştıracak bir fırsat sunmuştur. 2009 eylemlerinde nasıl bazı yabancı diplomatlar sınır dışı edilmişse şimdi de benzer bir durum söz konusu olabilecektir. İran hükûmetinin CIA'nın İran operasyonlarından sorumlu olan ("Ayetullah Mike" olarak da bilinen) Michael D'Andrea'yı¹³ işaret ederek gösterilerin ABD tarafından örgütlendiğini belirtmesi¹⁴, iç dinamiklerin rejim karşıtı bir ayaklanmaya girişemeyeceğine inandıklarını göstermekle kalmamış, bazı kesimlerin gösterilere katılmaktan imtina etmesini de sağlamıştır. ABD'nin BM Güvenlik Konseyi'ni acil toplantıya çağırması da ABD'nin gösterilerde parmağı olduğu yönündeki şüpheleri artırmıştır.

Gösterilerin başlamasını müteakip ABD, İsrail ve Almanya'dan rejim karşıtı açıklamalar gelirken Rusya'nın rejimden yana tavır almış olması, meselenin bir iç siyaset meselesi olduğu gerçeğini değiştirmese de olaya farklı bir boyut daha eklemiştir. 5 Ocak'ta gerçekleşen BM Güvenlik Konseyi'ndeki görüşmelerde Rusya'nın ABD'yi "İran'ın içişlerine karışmakla" itham etmesi, Rusya'nın da eylemlerin ortaya çıkmasında Trump yönetiminin rolünün olduğuna inandığını ortaya koymuştur. Rusya'nın İran rejimine destek olması hem İran içindeki muhalefeti geri adım atmaya zorlamakta hem de Ortadoğu'da İran'ın çevrelenmesine yönelik ABD politikalarına Rusya'nın izin vermeyeceğini göstermektedir.

¹³ ABD Başkanı Trump, Michael D'Andrea'yı Haziran 2017'de CIA'nın İran operasyonlarını yönetmekle görevlendirmiştir. D'Andrea, daha öncesinde CIA'nın Terörle Mücadele Merkezinin başkanlığını yürütmüş ve Afganistan ve Pakistan'da gerçekleştirilen İHA (drone) saldırılarının arkasındaki isim olarak basında yer almış kıdemli bir istihbarat ajanıdır. D'Andrea'nın İran operasyonlarının başına getirilmesi, Trump'ın İran'a yönelik daha sert politikalar izleyeceğinin bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir. Daha fazla bilgi için bakınız: "C.I.A. Names the 'Dark Prince' to Run Iran Operations, Signaling a Tougher Stance", *New York Times*, 2 Haziran 2017; "Who Is Michael D'Andrea, Trump's New Head of the CIA's Iran Operations?", *Newsweek*, 2 Haziran 2017; "Deep Support in Washington for C.I.A.'s Drone Missions", *New York Times*, 25 Nisan 2015; "At CIA, a convert to Islam leads the terrorism hunt", *Washington Post*, 24 Mart 2012.

¹⁴ "İran Eylemlerden Amerikalı Ajani Suçladı", *Hürriyet*, 5 Ocak 2018, <http://www.hurriyet.com.tr/iran-eylemlerden-amerikalı-ajani-sucladi-40701251>

Özetlemek gerekirse, bu gösteriler hem İran iç siyaseti ve İran'ın dış ilişkileri hakkında aşağıda maddeler hâlinde zikredilen hususların görülmesini sağlamıştır.

- İran halkının önemli bir kesiminde rejim karşıtlığı temelinde bir birliklilik mevcuttur. İran'da sosyo-ekonomik alanda kötüleşen şartlar, rejim karşıtlarının muhalefetini destekler nitelikte bir gerekçe oluşturmaktadır.
- Her ne kadar rejim karşıtları göz ardı edilemeyecek sayıda olsa ve siyasî, sosyal ve ekonomik şartlar bu kesimleri rejime karşı tavır almaya yöneltse de rejim taraftarları hâlâ sayıca daha üstündür. Ayrıca rejim, Ayetullah Hamaney'in dinî otoritesinin yanında Devrim Muhafızları ve Besiç militanları gibi güçlerin silâhlı koruması altındadır.
- Protestolarda ölümlerin yaşanması, 2009 protestolarında polis güçlerinin yanında gösterileri bastırmak için devreye giren Besiç milislerinin de yine sokaklara ineceği ve protestoların devamı hâlinde daha fazla ölümlerin yaşanacağına işaret etmektedir. Devrim Muhafızlarının bir kolu olarak görev yapan ve milyonlarca gönüllü milisten oluşan Besiç güçlerinin polis ya da askerden daha acımasız olduğu ve rejimin muhafazası için kan akıtmaktan kaçınmayacağı hatırdadır.
- İran'da halk hareketlenmesiyle Mısır ve Tunus'ta görüldüğü gibi bir rejim değişikliği beklemek kısa vadede gerçekçi olmayacaktır. Ancak, rejimin baskılarından bunalan ve rahatsızlığı giderek artan bir kitlenin bulunduğu ve bunu uzun vadede İran'da rejim için bir tehdit oluşturduğu da artık açıkça görülmektedir. İç siyasette Hamaney sonrası dönem için hesapların yapılmaya başlanmış olması ve İran'ın dinî lider değişikliği durumunda çalkantılı bir döneme girmesi gayet muhtemeldir.
- Katar ve Suriye krizleriyle artan ABD-İran gerginliği, bu son gelişmelerle daha da derinleşmiştir. ABD-İran gerginliği bu iki ülkenin ilişkileriyle ilgili olduğu kadar, tüm Ortadoğu bölgesinin barış ve istikrarına etki edebilecek bir potansiyel taşımaktadır. ABD'nin İran'ı bölgede yalnızlaştırma hedefinin, Rusya tarafından önlenmeye çalışıldığı da bir kez daha görülmüştür.
- Türk Dışişlerinin yaptığı açıklamada kullanılan *"kışkırtıcı söylem ve dış müdahalelerden kaçınılmasını temenni ediyoruz"* şeklindeki ifade, Türkiye'nin de eylemlerin ortaya çıkışında ABD'nin rolü olduğuna inandığını göstermektedir. Türkiye, Astana Süreci çerçevesinde Suriye konusunda İran ve Rusya ile kurduğu işbirliğini bu gelişme karşısında da sürdürmeye çalışarak isabetli bir adım atmıştır. Türkiye'nin bölgede mevcut huzursuzluğu körüklemesi muhtemel bu gelişmenin derinleşmemesi adına temkinli davranması ve konuyu İran'ın iç meselesi olarak değerlendirmesi yerinde olmuştur.